

INTERPRETATIE VAN OVEREENKOMSTEN EN
EENZIJDIGE RECHTSHANDELINGEN

INTERPRETATIE VAN
OVEREENKOMSTEN
EN EENZIJDIGE
RECHTSHANDELINGEN

Johanna WAELKENS

Interpretatie van overeenkomsten en eenzijdige rechtshandelingen
Johanna Waelkens

© 2016 Intersentia
Antwerpen – Cambridge
www.intersentia.be

Cover: M.C. Escher's "Lucht & Water I" © 2016 The M.C. Escher Company B.V. –
Baarn – Holland. Alle rechten voorbehouden. www.mcescher.nl

ISBN 978-94-000-0773-4
D/2016/7849/123
NUR 822

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de uitgever.

Ondanks alle aan de samenstelling van de tekst bestede zorg, kunnen noch de auteurs noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade die zou kunnen voortvloeien uit enige fout die in deze uitgave zou kunnen voorkomen.

*Veel dank aan mijn promotor decaan prof. dr. B. Tilleman, aan mijn copromotor
A.L. Verbeke en aan de leden van mijn examencommissie prof. em. J. Herbots,
prof. dr. M.E. Storme, prof. dr. P. Wéry en prof. dr. W. Van Boom*

VOORWOORD

Het is mij een bijzonder genoegen om als promotor het voorwoord te schrijven bij het proefschrift van Dr. Johanna Waelkens. Het stond in de sterren geschreven, Johanna Waelkens, opgegroeid in een gezin waar de drie wetenschappen vertegenwoordigd zijn (met toch een sterke dominantie van de exacte wetenschappen), kwam na haar opleiding klassieke talen via een verkorte bachelor eindelijk op het rechte pad en was na het volgen van de onderzoeksmaster voorbestemd om de wetenschappelijke eer van de familie Waelkens te verdedigen. Als derde van het gezin is zij de eerste die een doctorstitel behaalde. Haar proefschrift handelt over één van de kernactiviteiten van een jurist: interpretatie. Dit proefschrift ligt ook op het kruispunt van haar beide opleidingen: taal en recht. In zijn boek over de zin van de taal vergelijkt de Nederlandse taalkundige Van Oostendorp de zin met een sinterklaassurprise. *“Helemaal binnenin zit een cadeautje. Dat cadeautje is een gedachte. Die lagen van pakpapier zijn er omdat een zin nooit alleen maar een gedachte is, maar een gedachte die je de wereld in slingert en waar mensen vervolgens hun eigen interpretatie aan kunnen geven.”* Met deze metafoer wordt in een keer de belangrijkste gedachte duidelijk: een zin is tegelijkertijd een weerspiegeling van iemands binnenwereld én van de wereld daarbuiten. Wanneer je je gedachte met iemand deelt, let je ook op de formulering: die moet bijvoorbeeld duidelijk zijn, of beleefd, of mooi (als je bijvoorbeeld een gedicht voordraagt), afhankelijk van de situatie. Wanneer partijen juridisch afdwingbare overeenkomsten willen sluiten is het precies de kerntaak van een jurist om de gedachten van partijen correct weer te geven of nadien bij betwisting te achterhalen.

In haar proefschrift onderzoekt Dr. Waelkens eerst op macrolak hoe men in de loop van de geschiedenis te beginnen bij de Romeinen en functioneel rechtsvergelijkend in zowel het civiel recht en in de common law omgaat met dit probleem. Zij probeert daarbij verschillende op eerste zicht conflicterende systemen, systemen die eerder nadruk leggen op de verpakking (het externe) en andere op het eigenlijke cadeautje (het interne). Zij legt bloot dat de tegenstelling tussen de systemen helemaal niet zo scherp zwart wit zijn maar eerder vele tinten van grijs. Niet de letter van de overeenkomst, niet de puur subjectieve intentie maar de interpretatie van de redelijke denkende moet primeren.

Sommigen zouden wellicht verwachten dat in dit theoretisch conceptueel kader Dr. Johanna Waelkens, haar kennis als classica van de semantiek en logica zou

toepassen op de juridische interpretatie. Johanna heeft echter altijd van het begin duidelijk dat zij na haar klassieke basis studies praktisch wilde omgaan met taal via het recht en dat zij dus een juridisch doctoraat wou schrijven dat de praktijkjurist zou verder helpen, nu het haar ultieme ambitie was om te excelleren in de juridische praktijk. Welnu, Johanna is in haar opzet met brio geslaagd. Het tweede deel over hoe de interne en intrinsieke elementen kunnen worden aangewend bij de interpretatie van eenzijdige en meezijdige rechtshandelingen betreft zelden behandelde onderwerpen, zoals het juiste gebruik van leestekens, komma's – en zowaar juridisch kan je leven afhangen van een komma, leert ons Sir Casement – en ja, hier komt de taalkundige vooropleiding zeker te pas, overwegingsclausules, titel, entire agreement clauses, clauses de voisinage. Op dat vlak biedt dit boek de praktizijn een schat van informatie gebaseerd op een grondig rechtspraakonderzoek in de verschillende jurisdicties. Terecht komt hierbij vooral de lagere feitenrechtspraak aan bod. Zij heeft die heel grondig in kaart gebracht. Deze is immers binnen het kader van uitlegging van rechtshandelingen, die een feitenkwestie is, van onschatbare waarde. Het onderzoek is dan ook doorspekt met voorbeelden uit de rechtspraak die steeds een concrete toepassing vormen van de *in abstracto* aangehaalde interpretaties.

Ook heel lezenswaardig zijn de passages over de verschillende regels van vooreursinterpretatie en hoe deze zich onderling verhouden. Dit boek wordt dan ook een onmisbaar handboek voor de jurist. Hij zal zich kunnen inspireren hoe in het verleden en elders de juristen de interpretatietechnieken aangewend hebben om te komen tot een goede en billijke oplossing voor menselijke problemen. Het recht blijft immers mensenwerk, waarbij interpretatietechnieken een wezenlijke toolbox is.

Prof. dr. Bernard Tilleman
Decaan Faculteit Rechtsgeleerdheid KU Leuven

INHOUD

<i>Voorwoord</i>	vii
------------------------	-----

ALGEMENE INLEIDING

Hoofdstuk I.

Algemene situering.....	3
-------------------------	---

Hoofdstuk II.

Onderzoeksopzet	5
-----------------------	---

A. Onderzoeksvraag.....	5
-------------------------	---

B. Criteria	6
-------------------	---

§ 1. Autonomie van de handelende personen	6
---	---

§ 2. Rechtszekerheid.....	7
---------------------------	---

C. Onderzoeksstructuur	9
------------------------------	---

D. Afbakening.....	9
--------------------	---

Hoofdstuk III.

Onderzoeksmethode	13
-------------------------	----

A. Functionele methode	13
------------------------------	----

B. Rechtsvergelijkende methode	14
--------------------------------------	----

§ 1. Historische rechtsvergelijking	14
---	----

§ 2. Geografische rechtsvergelijking.....	14
---	----

C. Klassiek bronnenonderzoek.....	15
-----------------------------------	----

DEEL I.

BASISINTERPRETATIEREGEL: BEDOELING PRIMEERT OP LETTERLIJKE BETEKENIS

Hoofdstuk I.

Inleiding	19
-----------------	----

Hoofdstuk II.

Ontstaan en evolutie van de basisregel 23

A. Inleiding 23

B. Romeins recht (8e eeuw v.C. tot 6e eeuw n.C.) 24

 § 1. Pre-klassieke periode 24

 § 2. Klassieke periode (6e eeuw v.C. tot 476 n.C.) 26

 § 3. Post-klassieke periode 28

 A. Inleiding 28

 B. Voorrang voor *voluntas* 29

 C. Aandacht voor *verba* 32

C. Middeleeuws recht (6e tot 14e eeuw) 35

 § 1. Inleiding 35

 § 2. Glossatoren 35

 A. Azo 35

 B. Accursius 36

 § 3. Commentatoren 37

D. Humanisme (14e tot 16e eeuw) 38

 § 1. Inleiding 38

 § 2. Humanisten 39

 A. Alciatus 39

 B. Donellus 39

 C. Cujas 40

 D. Grotius 40

E. Domat en Pothier (17e-18e eeuw) 42

 § 1. Inleiding 42

 § 2. Domat 43

 § 3. Pothier 45

F. Ontstaan moderne regelgeving (19e eeuw) 47

 § 1. Toepassingsgebied regel bij ontstaan moderne regelgeving 47

 § 2. Invulling regel bij ontstaan moderne regelgeving 51

Hoofdstuk III.

Toepassingsgebied van de basisregel 57

A. Inleiding: situering van het probleem 57

B. Situatie bij ontstaan moderne regelgeving (19e eeuw) 58

 § 1. Principe: *interpretatio cessat in claris* 58

 A. *Interpretatio cessat in claris*: algemeen 58

 B. *Interpretatio cessat in claris*: specifieke toepassing op testamente 61

 § 2. Rechtvaardiging van *interpretatio cessat in claris* 64

 § 3. Kritiek op *interpretatio cessat in claris* 69

C. Huidige situatie	71
§ 1. Inleiding	71
§ 2. Principe: <i>interpretatio cessat in claris</i>	72
A. Strengere toepassing	72
B. Sterk uitgeholde toepassing	78
§ 3. Principe: <i>interpretatio non cessat in claris</i>	84
A. <i>Interpretatio non cessat in claris</i> : algemeen	84
B. <i>Interpretatio non cessat in claris</i> : specifieke toepassing op testamenten	86
C. Rechtvaardiging van <i>interpretatio non cessat in claris</i>	93
1. Inleiding	93
2. Taalkundige argumentering	93
3. Juridische argumentering	101
§ 4. Evaluatie van het principe <i>interpretatio cessat in claris</i>	106
Hoofdstuk IV.	
Invulling van de basisregel	109
A. Inleiding: typologie	109
B. Type 1: Interpretatie volgens de subjectieve werkelijke partijbedoeling ..	111
§ 1. Concept interpretatie volgens de subjectieve werkelijke bedoeling ..	111
§ 2. Ratio achter interpretatie volgens de subjectieve werkelijke bedoeling	113
§ 3. Grondslag interpretatie volgens de subjectieve werkelijke bedoeling	120
A. Grondslag algemene regel die interpretatie volgens de subjectieve werkelijke bedoeling beschrijft	120
B. Grondslag specifieke regels die interpretatie volgens de subjectieve werkelijke bedoeling beschrijven	121
1. Principe van restrictieve interpretatie	121
2. Principe van extensieve interpretatie	124
§ 4. Algemene invulling interpretatie volgens de subjectieve werkelijke bedoeling	125
A. Inleiding	125
B. Werkelijke partijwil	125
C. Gemeenschappelijke partijwil	135
D. Partijwil die bestond bij totstandkoming rechtshandeling	141
§ 5. Specifieke invulling van de interpretatie volgens de subjectieve werkelijke bedoeling	146
A. Inleiding	146
B. Principe van restrictieve interpretatie	146
C. Principe van extensieve interpretatie	152

D. Evaluatie van specifieke invulling van de interpretatie volgens de subjectieve werkelijke bedoeling	157
§ 6. Plaats in de hiërarchie van de interpretatieregels	161
C. Type 2: Interpretatie volgens de redelijke partijbedoeling	163
§ 1. Concept interpretatie volgens de redelijke partijbedoeling of redelijke interpretatie	163
§ 2. Type 2A: interpretatie volgens de geobjectiveerde werkelijke partijbedoeling	169
A. Concept interpretatie volgens de geobjectiveerde werkelijke partijbedoeling	169
B. Ratio achter interpretatie volgens de geobjectiveerde werkelijke partijbedoeling	170
C. Algemene invulling van de interpretatie volgens de geobjectiveerde werkelijke partijbedoeling: interpretatie te goeder trouw	182
1. Concept interpretatie te goeder trouw	182
2. Grondslag interpretatie te goeder trouw	192
3. Plaats in de hiërarchie van de interpretatieregels	221
D. Specifieke invulling van de interpretatie volgens de geobjectiveerde werkelijke partijbedoeling: interpretatie volgens de ideale partijwil	224
1. Concept interpretatie volgens de ideale partijwil	224
2. Grondslag interpretatie volgens de ideale partijbedoeling	227
3. Regels die interpretatie volgens de ideale partijwil bepalen	234
4. Plaats in de hiërarchie van de interpretatieregels	304
§ 3. Type 2B: Interpretatie volgens de objectieve partijbedoeling	309
A. Concept interpretatie volgens de objectieve partijbedoeling	309
B. Ratio achter interpretatie volgens de objectieve partijbedoeling	318
C. Grondslag interpretatie volgens de objectieve partijbedoeling	322
1. Grondslag in harmonisatie-instrumenten	322
2. Grondslag in de rechtspraak	323
D. Plaats in de hiërarchie van de interpretatieregels	327
D. Type 3: Normatieve interpretatie	328
§ 1. Concept normatieve interpretatie	328
§ 2. Grondslag normatieve interpretatie	335
A. Grondslag in interpretatieregels	335
B. Grondslag in principe van de goede trouw	336
§ 3. Ratio achter de regel	340
§ 4. Plaats in de hiërarchie van de interpretatieregels	341
§ 5. Evaluatie van normatieve interpretatie	341

Hoofdstuk V.	
Besluit bij Deel I	345
DEEL II.	
METHODE VOOR HET ACHTERHALEN VAN DE BEDOELING	
Hoofdstuk I.	
Inleiding	351
Hoofdstuk II.	
Verhouding bewijs – interpretatie	353
A. Inleiding: situering van het probleem	353
§ 1. Bewijs: algemeen	353
§ 2. Geschreven rechtshandeling als bewijsmiddel	354
§ 3. Problematische verhouding bewijs – interpretatie: bewijswaarde en bewijskracht	364
B. Bewijswaarde	366
§ 1. Definitie bewijswaarde	366
§ 2. Bijzondere en gewone bewijswaarde	367
§ 3. Wettelijke bewijswaarde	371
§ 4. Verhouding bewijswaarde – interpretatie	386
C. Bewijskracht	395
§ 1. Definitie bewijskracht	395
§ 2. Verhouding bewijskracht – interpretatie	396
Hoofdstuk III.	
Intrinsieke elementen	401
A. Inleiding	401
B. Soorten intrinsieke elementen	404
§ 1. Bewoordingen	404
§ 2. Titels	410
A. Terminologie	410
B. Titel van de rechtshandeling	412
1. Functie van titel van de rechtshandeling	412
2. Contractuele of inhoudsbepalende waarde	417
3. Interpretatieve waarde	424
C. Titels in de rechtshandeling	426
1. Contractuele of inhoudsbepalende waarde	426
2. Interpretatieve waarde	429

§ 3. Overwegingen	434
A. Terminologie	434
B. Inhoud van overwegingen	436
C. Functie van overwegingen	450
D. Contractuele of inhoudsbepalende waarde	456
E. Interpretatieve waarde	463
§ 4. Leestekens	471
A. Leestekens als intrinsieke elementen in het algemeen	471
B. Illustratie: de komma	472
1. Inleiding	472
2. Komma voor bijzin	474
3. Komma voor bijstelling	476
4. Komma voor bijvoegsel	477
5. Komma voor “en” en “of” in opsomming	480
6. Komma in getal	487
§ 5. Typografie	490
A. Inleiding	490
B. Indeling van de rechtshandeling	492
C. Indeling binnen clausule zelf	494
D. Typografische uitlijning	498
E. Interlinie	502
F. Onderlijnde, vette en cursieve woorden, hoofdletters, kleuren en kaders	503
G. Lettertype	511
H. Grootte van de letters	514

Hoofdstuk IV.

Extrinsieke elementen	517
A. Inleiding	517
B. Soorten extrinsieke elementen	522
§ 1. Inleiding: context als open categorie	522
§ 2. Persoonlijkheid van de partijen	531
§ 3. Precontractuele onderhandelingen	543
A. Inleiding	543
B. Begrip precontractuele onderhandelingen	543
C. Soorten precontractuele onderhandelingen	545
1. Voorafgaande en begeleidend afspraken en contracten	545
2. Voorafgaande ontwerpen	558
3. Precontractuele briefwisseling	560
D. Interpretatieve waarde van voorafgaande onderhandelingen	561
1. Interpretatieve waarde	561
2. Geen interpretatieve waarde	568

§ 4. Later gedrag van de partijen	583
A. Inleiding	583
B. Begrip later gedrag van de partijen	583
C. Interpretatieve waarde later gedrag van de partijen	584
1. Interpretatieve waarde	584
2. Geen interpretatieve waarde	592
§ 5. Verklaringen over de eigen intentie	596
A. Inleiding	596
B. Begrip verklaringen over de eigen intentie	598
C. Interpretatieve waarde van verklaringen over de eigen intentie	598
1. Interpretatieve waarde	598
2. Geen interpretatieve waarde	601
 Hoofdstuk V.	
Besluit bij Deel II.	609
 DEEL III.	
REGELS VAN VOORKEURINTERPRETATIE	
 Hoofdstuk I.	
Inleiding	615
 Hoofdstuk II.	
Ontstaan en evolutie van de regels van voorkeurinterpretatie	619
A. Inleiding	619
B. Romeins recht (8e eeuw v.C. tot 6e eeuw n.C.)	620
C. Middeleeuws recht (6e tot 14e eeuw)	622
§ 1. Inleiding	622
§ 2. Glossatoren	622
A. Bassianus	622
B. Azo	623
C. Accursius	623
§ 3. Commentatoren	623
D. Humanisme (14e tot 16e eeuw)	624
§ 1. Inleiding	624
§ 2. Donellus	624
§ 3. Grotius	625
E. Domat en Pothier (17e-18e eeuw)	626
F. Ontstaan moderne regelgeving (19e eeuw)	627
§ 1. Subsidiaire regels van voorkeurinterpretatie	627
§ 2. Regel <i>in favorem consumentis</i>	632

Hoofdstuk III.

Toepassingsgebied van de regels van voorkeurinterpretatie 635

A. Toepassingsgebied van de regel *in favorem consumentis*. 635

 § 1. Algemene regel: consumentencontracten 635

 § 2. Uitzondering 636

B. Toepassingsgebied van de *contra venditorem*-regel 639

 § 1. Algemene regel: koopcontracten 639

 § 2. Uitbreiding naar met koop vergelijkbare contracten 641

 § 3. Uitzonderingen 645

C. Toepassingsgebied van de *contra proferentem*-regel *sensu stricto* 650

 § 1. Algemene regel: standaardbedingen en -contracten. 650

 § 2. Uitzonderingen 656

D. Toepassingsgebied van de *contra assicuratorem*-regel. 658

 § 1. Algemene regel: verzekeringscontracten. 658

 § 2. Uitzonderingen 660

E. Toepassingsgebied van de *contra stipulatorem*-regel 660

Hoofdstuk IV.

Invulling van de regels van voorkeurinterpretatie. 661

A. Ratio achter regels van voorkeurinterpretatie. 661

 § 1. Ratio achter subsidiaire regels van voorkeurinterpretatie 661

 § 2. Rationes achter alle regels van voorkeurinterpretatie. 661

 A. Sanctie voor onduidelijkheid 661

 B. Bescherming zwakke partij. 667

 C. Bewijsregel 672

 D. Schuldenaar wil zich tot zo weinig mogelijk verbinden 674

B. Grondslag regels van voorkeurinterpretatie 675

 § 1. Grondslag regel *in favorem consumentis*. 675

 § 2. Grondslag subsidiaire overkoepelende regel *contra proferentem* 675

 § 3. Grondslag *contra stipulatorem*-, *contra assicuratorem*- en *contra venditorem*-regel 676

 § 4. Grondslag *contra proferentem*-regel *sensu stricto* 676

 A. Regel *contra stipulatorem* 676

 B. Regel *contra venditorem* 682

 C. *Culpa in contrahendo* 683

 D. Goede trouw 685

 E. Regel *in favorem consumentis*. 686

C. Specifieke invulling regels van voorkeurinterpretatie. 687

 § 1. Regel *in favorem consumentis*. 687

 A. Inleiding: tweefasen-uitlegmodel 687

 B. Transparantieverplichting. 688

1. Regel	688
2. Componenten transparantieverplichting	689
3. Concrete toepassing transparantieverplichting	696
C. Sanctie: interpretatie <i>in favorem consumentis</i>	707
D. Sanctie: nietigheid van onbegrijpelijke clausules	714
§ 2. <i>Contra venditorem</i> -regel	716
A. Inleiding: driefasen-uitlegmodel	716
B. Transparantieverplichting	717
C. Sanctie: interpretatie <i>contra venditorem</i>	732
D. Andere sancties voor onduidelijkheid in koopcontracten	736
§ 3. <i>Contra proferentem</i> -regel <i>sensu stricto</i>	744
A. Inleiding	744
B. Draagwijdte interpretatie <i>contra proferentem</i>	745
C. Concrete invulling van de <i>contra proferentem</i> -regel	746
§ 4. <i>Contra assicuratorem</i> -regel	758
A. Inleiding	758
B. Transparantieverplichting	758
1. Regel	758
2. Componenten transparantieverplichting	762
3. Concrete toepassing transparantieverplichting	771
C. Sanctie: conversie	777
D. Sanctie: nietigheid	781
E. Sanctie: interpretatie <i>contra assicuratorem</i>	786
§ 5. <i>Contra stipulatorem</i> -regel	791
A. Inleiding	791
B. Invullingen met een focus op het eerste deel van de bepaling	793
1. Interpretatie in het nadeel van de redacteur van de gehele rechtshandeling	793
2. Interpretatie in het nadeel van de redacteur van de clausule	801
3. Interpretatie in het nadeel van de partij die voordeel haalt uit de clausule	805
C. Invullingen met een focus op het tweede deel van de bepaling	812
1. Interpretatie in het voordeel van de schuldenaar	812
2. Interpretatie in het voordeel van de zwakke partij	818
D. Besluit: juiste lezing van <i>contra stipulatorem</i> -regel	824
D. Plaats in de hiërarchie van de interpretatieregels	827
§ 1. Voorrang van regel <i>in favorem consumentis</i>	827
§ 2. Subsidiariteit van andere regels van voorkeurinterpretatie	831
§ 3. Onderlinge hiërarchie regels van voorkeurinterpretatie	858

Hoofdstuk V.	
Besluit bij Deel III	865
ALGEMEEN BESLUIT	
Hoofdstuk I.	
Onderzoeksopzet	871
Hoofdstuk II.	
Basisinterpretatieregel: bedoeling primeert op letterlijke betekenis	873
A. Toepassingsgebied	873
B. Invulling	875
Hoofdstuk III.	
Methode voor het achterhalen van de bedoeling	879
A. Intrinsieke elementen	879
B. Extrinsieke elementen	881
Hoofdstuk IV.	
Regels van voorkeurinterpretatie	885
A. Regel <i>in favorem consumentis</i>	886
B. Subsidiaire regels van voorkeurinterpretatie	887
Hoofdstuk V.	
Tot slot: hoe moet een coherent en werkbaar systeem van interpretatie van rechtshandelingen eruit zien?	891
<i>Selecte bibliografie</i>	897